

Hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma. Cinayət-hüquqi xarakteristika və problemlər

Mövzunun aktuallığı

Azərbaycan Respublikasının əsas Qanunu olan Konstitusiyaya qanunla müəyyən edilmiş qaydada hərbi xidmət keçməklə vətəni müdafiə etməni hər bir vətəndaşın konstitusion borcu olaraq bəyan etmişdir.

Sovet imperiyasının tərkibində olduğu vaxtlardan ölkəmizin ərazi bütövlüyü silahlı təcavüzə məruz qaldığından, dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsi ilə eyni vaxtında Silahlı Qüvvələrimizin yaradılması prosesinə başlanılmış, onların komplektləşdirilməsini təmin edən qanunlar qəbul edilmiş, hərbi xidmətin əsasları, hərbi xidmətə çağırışın, hərbi vəzifələrin və çağırışçıların uçotu, qeydiyyatı, hərbi xidmətin keçilməsi qaydaları və s. müəyyən olunmuşdur. Bu qanun və qaydalar zaman irəlilədikcə müvafiq dəyişikliklər yolu ilə Silahlı Qüvvələrimizin təşəkkül tapması prosesində meydana çıxan çətinliklər və çətinliklər nəzərə alınmaqla dövrün tələblərinə uyğun olaraq təkmilləşdirilmiş, bəzi hallarda isə bu sahədə olan münasibətləri tənzimləyən yeni qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir ki, bununla da əvvəlki dövrlərdə qüvvədə olmuş müvafiq qanunlar və qaydalar hüquqi qüvvəsini itirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 321-ci maddəsində nəzərdə tutulan hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma cinayətinin obyektinə hərbi xidmətə çağırışın və səfərbərlik üzrə çağırışın qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydaları olduğundan, bu qaydalarda baş verən dəyişikliklər həmin əməlin cinayət-hüquqi xarakteristikasından yan keçə bilməz və cinayət törətmiş şəxslərin əməlinin tövsifi, eləcə də rəsmi şərhlər zamanı mütləq nəzərə alınmalıdır.

Rayon və şəhər prokurorluqlarında hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma faktları ilə bağlı aparılmış araşdırmaların təhlilli göstərir ki, bir çox hallarda bu qəbildən olan cinayətlərin ibtidai istintaqını aparan və ya araşdırma materialı üzrə yoxlama aparan prokurorluq əməkdaşları qərar qəbul edərkən artıq öz qüvvəsini itirmiş qanunlara, yaxud bəzi qanunların hüquqi qüvvəsini itirmiş müddəalarına, həmin qanunlar qüvvədə olduğu zaman Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi tərəfindən verilmiş şərhlərə istinad edirlər. Bu da qanunsuz və əsassız qərarların qəbul edilməsi, cinayət törətmiş şəxslərin qanunsuz və əsassız olaraq cinayət məsuliyyətindən kənar qalması ilə nəticələnir.

Məqalənin əsas məqsədi bu sahədə olan aktual problemləri müzakirəyə çıxarmaqla hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçıran hər bir şəxsin əməlinin düzgün hüquqi tövsifinə və cinayət törətmiş şəxslərin qanuni məsuliyyətə cəlb olunmasına nail olmaqdan ibarətdir.

İnzibati məsuliyyətə cəlb etmənin əsasları

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 40-cı fəslində hərbi uçot, hərbi qeydiyyat və səfərbərlik qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər və həmin xətalara görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Məcəllənin 604-cü maddəsində ilkin hərbi qeydiyyata alınmalı olan vətəndaşların qeydiyyata alınmaq üçün fərdi çağırış və rəqəsinə göstərilmiş müddətdə üzrlü səbəblər olmadan müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsinə görə məsuliyyət müəyyən olunmuşdur.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 606.3-cü maddəsi çağırışçıların və hərbi vəzifələrin Məcəllənin 604-cü maddəsində nəzərdə tutulan hal istisna olmaqla, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda çağırış üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına üzrlü səbəblər olmadan gəlməmələrinə görə inzibati məsuliyyət müəyyən edir.

Həmin maddənin qeydinə əsasən göstərilən əməl qanuni əsas olmadan hərbi xidmətdən yayınmaq üçün növbəti hərbi çağırış və ya səfərbərlik üzrə çağırış ilə bağlı törədildikdə Azərbaycan Respublikası

Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

Bəzi prokurorluq əməkdaşlarının mövqeyinə görə, ilkin hərbi qeydiyyatdan keçməyən vətəndaşlar çağırışçı hesab edilmir və həmin şəxslərin növbəti hərbi çağırış və ya səfərbərlik üzrə çağırış ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsi inzibati xəta kimi qiymətləndirilməlidir.

Lakin qeyd olunmalıdır ki, şəxsin çağırışçı hesab olunması üçün onun mütləq şəkildə ilkin hərbi qeydiyyata alınması tələb olunmur, belə ki, "Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun müddəalarına əsasən ilkin hərbi qeydiyyata alınmış və ya alınmalı olan müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş 18 yaşından 35 yaşınadək Azərbaycan Respublikasının kişi cinsli vətəndaşları çağırışçı hesab olunurlar.

Beləliklə də, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin və "Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun yuxarıda şərh olunan maddələrinin məzmunundan aydın olur ki, ilkin hərbi qeydiyyata alınıb-alınmamasından asılı olmayaraq 18 yaş tamam olmuş kişi cinsli hər bir vətəndaş çağırışçı hesab olunur və həmin şəxslərin 35 yaşadək qanuni əsas olmadan hərbi xidmətdən yayınmaq üçün çağırış üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına üzrlü səbəblər olmadan gəlməməsi cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

Həmçinin, qeyd olunmalıdır ki, "Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-ci maddəsinin tələblərinə əsasən çağırışçıların müəyyən edilmiş müddətdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsinin üzrlü səbəbləri kimi yalnız çağırışçının xəstəliyi (tibb müəssisəsinin xəstəlik barədə tibbi arayışı əsasında) və fəvqəladə və ya digər qarşısı alına bilməyən hallar (bu zaman şəxsən gəlməyin mümkün olmaması çağırışçının yaşayış yeri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilməlidir) qəbul oluna bilər. Qanunda yalnız iki hal nəzərdə tutulsa da, çağırışçıların müəyyən edilmiş müddətdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsinin üzrlü səbəbləri kimi başqa hallar da nəzərə alına bilər, məsələn, şəxsin hüquq mühafizə orqanları tərəfindən tutulması, yaxud məhkəmə tərəfindən həbs edilməsi. Hər bir halda üzrlü səbəblərin qanunla müəyyənləşdirilmiş dairəsi genişləndirilməməli, çağırışçının hərəkətlərinin üzrlü sayılması üçün onun icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsi öz iradəsindən asılı olmayan səbəblərdən baş verməlidir.

Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmənin əsasları

Qanuni əsas olmadan hərbi xidmətdən yayınmaq üçün növbəti hərbi çağırışdan və ya səfərbərlik üzrə hərbi çağırışdan boyun qaçırma Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 321-ci maddəsi ilə cinayət

məsuliyyətinə səbəb olur.

Təhlil olunan cinayətin obyektini dövlət idarəetmə sahəsində münasibətlər və hərbi xidmətə çağırışın və səfərbərlik üzrə çağırışın qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydalarıdır.

"Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən hərbi xidmət – dövlət qulluğunun xüsusi növü olmaqla Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində və siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş digər dövlət orqanlarında (dövlət orqanlarının strukturuna daxil olan qurumlarda) qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada və müddətlərdə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin həyata keçirdikləri xidməti fəaliyyətdir.

Həmin Qanunun müddəalarına əsasən Azərbaycan Respublikasının 18 yaşına çatmış və sağlamlıq vəziyyətinə görə hərbi xidmətə yararlı hər bir kişi cinsli vətəndaşı Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində Qanunla müəyyən edilmiş qaydada müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməlidir. Vətəndaşlar müddətli həqiqi xidmətə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının aktı əsasında ildə dörd dəfə - yanvar, aprel, iyul və oktyabr aylarının 1-dən 30-dək çağırılırlar. Vətəndaşların müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırılması haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının aktı qüvvəyə mindikdən sonra müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş, müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışa möhlət hüququ olmayan və ya müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışdan azad edilməyən çağırışçılar yaşayış yeri və ya olduğu yer üzrə hərbi qeydiyyatda olduğu, hərbi qeydiyyatda olmayan çağırışçılar isə yaşayış yeri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməlidirlər. "Azərbaycan Respublikasında səfərbərlik hazırlığı və səfərbərlik haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə əsasən səfərbərlik – Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının, icra hakimiyyəti orqanlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının və təşkilatların müharibə dövrünün iş rejiminə, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər silahlı birləşmələrin və xüsusi birləşmələrin müharibə dövrü üçün müəyyən edilmiş təşkilati-ştat strukturuna keçirilməsinə dair tədbirlər kompleksidir.

Qanunun səfərbərlik hazırlığı və səfərbərlik sahəsində icra hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanlarının səlahiyyətlərini müəyyən edən müvafiq maddəsində göstərilmişdir ki, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları səfərbərlik hazırlığı və səfərbərlik sahəsində öz səlahiyyətləri daxilində səfərbərlik planlarına uyğun olaraq, səfərbərlik üzrə hərbi xidmətə çağırılmalı olan vətəndaşların vaxtında xəbərdar edilməsini və gəlməsini, texnikanın

toplaniş mənəqələrinə, yaxud hərbi hissələrə gön-
dərilməsini, binaların, tikililərin, kommunikasiyaların,
yer sahələrinin, nəqliyyat və digər maddi vəsaitlərin
təyinatları üzrə istifadəyə verilməsini müəyyən olun-
muş qaydada təşkil edirlər. Vətəndaşlar səfərbərlik
zamanı və müharibə dövrü üçün öz təyinatlarını mü-
əyyən etmək məqsədilə çağırış vərəqəsinə əsasən
müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına gəlir, müvafiq
icra hakimiyyəti orqanlarından aldıqları səfərbərlik
sərəncamlarında, çağırış vərəqələrində və vəzifəli
şəxslərin əmrlərində qeyd olunmuş tələbləri yerinə
yetirir, müharibə dövründə ölkənin müdafiəsinin və
dövlətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə
Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun
olaraq vətəndaşlara vurulan zərərin əvəzinin müvafiq
icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada
dövlət tərəfindən ödənilməsi şərtilə binaları, tikililəri,
nəqliyyat vasitələrini və mülkiyyətində olan digər
əmlakı təqdim edirlər.

Qeyd olunan maddələrin məzmunundan aydın
olur ki, səfərbərlik zamanı icra hakimiyyəti və yerli
özünüidarəetmə orqanları tərəfindən səfərbərlik üzrə
hərbi xidmətə çağırılmalı olan vətəndaşların vaxtında
xəbərdar edilməsi nəzərdə tutulsa da, növbəti həqiqi
hərbi xidmətə çağırış zamanı belə bir xəbərdarlığın
edilməsi tələb olunmur və vətəndaşların müddətli
həqiqi hərbi xidmətə çağırılması haqqında müvafiq
icra hakimiyyəti orqanının aktının qüvvəyə minməsi
yetərlidir ki, müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş,
müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışa möhlət hüququ
olmayan və ya müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışdan
azad edilməyən çağırışçılar yaşayış yeri və ya olduğu
yer üzrə hərbi qeydiyyatda olduğu, hərbi qeydiyyatda
olmayan çağırışçılar isə yaşayış yeri üzrə müvafiq
icra hakimiyyəti orqanına gəlsinlər.

Şərh olunanlara əsasən belə nəticəyə gəlinir ki,
qanuni əsas olmadan hərbi xidmətdən yayınmaq
üçün növbəti hərbi çağırışdan və ya səfərbərlik üzrə
hərbi çağırışdan boyun qaçırma dedikdə çağırışçının
üzrlü səbəblər olmadan vətəndaşların müddətli həqiqi
hərbi xidmətə çağırılması haqqında müvafiq icra ha-
kimiyyəti orqanının aktının qüvvəyə minməsinə bax-
mayaraq, həmin aktda müəyyən olunmuş müddətdə
müvafiq icra hakimiyyəti orqanına, səfərbərlik zamanı
isə vaxtında xəbərdar edilməsinə baxmayaraq müəyyən
olunmuş çağırış və ya səfərbərlik mənəqəsinə gəl-
məməsi, yaxud aldatma yolu ilə çağırışdan boyun
qaçırması başa düşülür.

Burada aldatma dedikdə, çağırışçının hər hansı
xəstəliyi simulyasiya etməklə, özünə xəsarət yetirməklə
və ya başqa üsulla aldatmaqla hərbi xidmət və ya
səfərbərlik üzrə çağırışdan azad olunma və ya möhlət
hüququnu əldə etməsi başa düşülür.

Təcrübədə bir çox hallarda hərbi xidmət keçməkdən
boyun qaçırılmış şəxslərin əməllərinə hüquqi qiymət
verilərkən "Hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma,
hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmə
və fərarilik işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında"
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun
1 noyabr 2001-ci il tarixli Qərarına istinad olunur. Bu
da nəticədə qanunusuz və əsassız qərarların qəbul
olunmasına səbəb olur.

Belə ki, Ali Məhkəmənin Plenumunun həmin Qə-
rarının 2 bəndində göstərilmişdir ki, hərbi xidmətdən
yayınmaq üçün növbəti hərbi çağırışdan və ya səfər-
bərlik üzrə çağırışdan boyun qaçırma (CM-in 321-ci
maddəsi) haqqında cinayət işlərinə baxarkən məh-
kəmələr nəzərə almalıdırlar ki, bu cinayətlərin tərkibi
o zaman yaranır ki, həmin cinayətlərin subyektləri
əvvəlcədən hərbi komissarlıq tərəfindən yazılı surətdə
xəbərdarlıq edilmələrinə baxmayaraq üzrlü səbəblər
olmadan hərbi komissarlığın fərdi çağırış vərəqəsində
göstərilmiş müddətdə və göstərilmiş mənəqəyə gəl-
məməklə çağırışdan boyun qaçırılmış olsunlar. Çağırış-
çının hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmaq
məqsədilə fərdi çağırış vərəqəsinə imza etməkdən
imtina etməsi və ya yayınması müvafiq sübutlarla
təsdiq olunarsa, təkcə çağırış vərəqəsində imzanın
olmaması onun cinayət məsuliyyətindən azad edil-
məsi üçün əsas götürülə bilməz.

Bundan başqa, Qərarın 3-cü bəndinə əsasən, ça-
ğırış mənəqəsində və yaxud komissiyada qeydiyyatdan
keçmək üçün vətəndaşların müəyyən olunmuş müd-
dətdə üzrlü səbəblər olmadan hərbi komissarlığa
gəlməmələri həqiqi hərbi xidmətə növbəti çağırışdan
boyun qaçırma kimi qiymətləndirilə bilməz. Belə ki,
bu şəxslər çağırış sahəsində qeydiyyata alınanadək
çağırışçı hesab olunurlar və hərbi xidmətdən ya-
yınmaq üçün növbəti hərbi çağırışdan boyun qaçırma
cinayətinin subyektı deyillər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Ali Məhkəmənin Plenu-
munun qeyd olunan Qərarında vahid istintaq və
məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədilə
10 iyun 1992-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasında
hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında" Azərbaycan
Respublikası Qanununun bəzi müddələrinin izahı
verilmişdir.

Həmin Qanunun 8-ci maddəsinin 2-ci hissəsində
nəzərdə tutulmuşdur ki, Azərbaycan Respublikası
Prezidentinin Fərmanı elan olunduqdan sonra hər bir
çağırışçı, o cümlədən müvəqqəti uçotda olan çağırışçı
hərbi komissarın əmrində və ya hərbi komissarlığın
fərdi çağırış vərəqəsində göstərilmiş müddətdə və
göstərilmiş mənəqəyə gəlməlidir. Qanuni əsas olma-
dan müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş və hərbi
uçotda olmayan çağırış yaşlı vətəndaşlar, habelə
daimi yaşayış yerindən müvəqqəti olaraq başqa yerə

getmiş və orada hərbi uçota durmamış çağırışçılar yaşayış yeri üzrə hərbi komissarlığa gəlməlidirlər.

Halbuki, 22 dekabr 2006-cı il tarixdə həmin Qanunun 8-ci maddəsinin 2-ci hissəsi dəyişdirilib yeni redaksiyada verilərək “çağırışçı hərbi komissarın əmrində və ya hərbi komissarlığın fərdi çağırış vərəqəsində göstərilmiş müddətdə və göstərilmiş məntəqəyə gəlməlidir” müddəaları Qanundan xaric edilmişdir.

Bundan başqa, 23 dekabr 2011-ci il tarixdə “Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul edilməklə hərbi xidmətə çağırışın yeni əsasları müəyyən edilmişdir. Yeni Qanunda da “çağırışçı hərbi komissarın əmrində və ya hərbi komissarlığın fərdi çağırış vərəqəsində göstərilmiş müddətdə və göstərilmiş məntəqəyə gəlməlidir” müddəaları nəzərdə tutulmamış, vətəndaşların müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırılması haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının aktı qüvvəyə mindikdən sonra müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş, müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışa möhlət hüququ olmayan və ya müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırışdan azad edilməyən çağırışçılar yaşayış yeri və ya olduğu yer üzrə hərbi qeydiyyatda olduğu, hərbi qeydiyyatda olmayan çağırışçılar isə yaşayış yeri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməli olduqları təsbit olunmuşdur. Məqalənin əvvəlki hissələrində də qeyd olunduğu kimi, Qanunda, həmçinin, çağırışçıların anlayışı verilərək ilkin hərbi qeydiyyatda alınmış və ya alınmalı olan müddətli həqiqi hərbi xidmət keçməmiş 18 yaşından 35 yaşınadək Azərbaycan Respublikasının kişi cinsli vətəndaşlarının çağırışçı hesab olunduğu göstərilmişdir.

Ona görə də, hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma faktları üzrə araşdırma aparılarkən Ali Məhkəmənin Plenumunun Qərarının yuxarıda şərh olunan bəndlərinə istinad etməklə prosesual qərarların qəbul edilməsi yolverilməzdir və belə qərarlar qanunsuz və əsassız hesab edilməlidir.

Təhlil olunan cinayətin tərkibi yalnız o halda yaranır ki, şəxsin hərbi xidmətdən azad olunması üçün qanuni əsaslar mövcud olmasın.

Şəxsin hərbi xidmətdən azad olunması üçün qanuni əsasların onun hərbi xidmətə çağırılmasınadək mövcud olduğu müəyyən olunarsa Cinayət Məcəlləsinin 321-ci maddəsinin tərkibi yaranmır.

Şərh olunan cinayət əməli formal tərkibli olmaqla cinayətin başa çatması üçün hər hansı ictimai təhlükəli nəticənin baş verməsi tələb olunmur və şəxsin müəyyən olunmuş müddətdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına gəlməməsi, yaxud aldatma yolu ilə hərbi xidmət və ya səfərbərlik üzrə çağırışdan azad olunma və ya möhlət hüququnu əldə etməsi ilə eyni vaxtda başa çatır.

Subyektiv cəhətdən cinayət birbaşa qəsdlə törədilir

Cinayətin subyektivi növbəti hərbi çağırışdan boyun qaçırma üzrə ilkin hərbi qeydiyyatda alınmış və ya alınmalı olan, həqiqi hərbi xidmətə çağırışa möhlət hüququ olmayan və çağırışdan azad edilməmiş 18 yaşlı tamam olmuş kişi cinsli vətəndaşlar, səfərbərlik üzrə çağırışdan boyun qaçırmada isə səhhətinə görə səfərbərlik üzrə çağırışdan möhlət hüququ olmayan və ya azad edilməyən 18 yaşlı tamam olmuş kişi cinsli vətəndaşlar hesab olunurlar.

“Hərbi xidmət və hərbi vəzifə haqqında” Qanunun tələblərinə əsasən həqiqi hərbi xidmətə 18 yaşdan 35 yaşadək olan kişi cinsli vətəndaşlar çağırılırlar. Ona görə də, 35 yaşına çatdıqdan sonra hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmaya görə cinayət məsuliyyətinə yalnız bu əməli həmin yaşa çatanaqədək törətmiş və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri keçməmiş şəxslər cəlb oluna bilərlər.

Təcrübədə hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxslərin 35 yaşına çatdıqdan sonra cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmələri məsələsində ciddi fikir ayrılığı mövcuddur. Belə ki, bəzi prokurorluq əməkdaşlarının yanaşmalarına görə, hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxs 35 yaşına çatdıqdan sonra artıq həmin cinayətin subyektivi hesab olunmadığından onların cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmaları da mümkün deyil və əksər hallarda rayon prokurorluqlarında aparılan araşdırma materialları üzrə Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 39.1.2-ci maddəsinə əsasən, yəni şəxsin əməlinə cinayət tərkibinin olmaması əsası ilə cinayət işinin başlanmasının rədd olunması haqqında qərarlar qəbul olunur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, şəxs hər hansı cinayət əməlini törətməyə görə məsuliyyətə cəlb olunarkən onun ittiham elan olunan anda həmin cinayətin subyektivi olması tələb edilmir və bir çox hallarda xüsusi subyektivi cinayətlərdə ittiham elan olunan anda şəxs artıq həmin cinayətin subyektivi olmur. Məsələn, hərbi xidmətdən tərxis olunduqdan sonra şəxsin hərbi xidmət əleyhinə cinayət törətməsi müəyyən edildiyi hallarda o, məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri nəzərə alınmaqla xidmət etdiyi müddətdə törətdiyi əmələ görə məsuliyyətə cəlb olunur. Analoji müqayisəni bütün xüsusi subyektivi cinayətlərlə bağlı aparmaq olar.

Digər tərəfdən, şəxsin 35 yaşını onun hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmaya görə məhkəmə məsuliyyətinə verilməsindən sonra da tamam ola bilər. Bu zaman onun bəraətverici əsaslarla məsuliyyətdən və cəzadan azad olunması tam qanunsuz və əsassız olacaqdır.

Şərh olunanlardan belə nəticəyə gəlinir ki, şəxsin 35 yaşının tamam olması onu cinayət məsuliyyətindən azad etmir və əgər cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri keçməmişdirsə şəxs 35 yaş tamam olana qədər törətdiyi hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma cinayətinə görə məsuliyyətə cəlb olunmalıdır.

Cinayət Məcəlləsinin 321.2-ci maddəsi hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmanın müharibə vaxtı törədilməsinə görə məsuliyyət müəyyən etmişdir.

Qanunvericilikdə "Müharibə vaxtı"nın anlayışı Cinayət Məcəlləsinin 328-ci maddəsinin qeyd hissəsində verilmişdir.

Həmin maddənin qeydinə əsasən "müharibə vaxtı" dedikdə, Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə müharibə vəziyyətində olması başa düşülür. Müharibənin elan olunmasının və ya hərbi əməliyyatların faktiki aparılmasının ilk günü və saati müharibənin başlanması, hərbi əməliyyatların faktiki dayandırıldığı gün və saat isə müharibənin sonu hesab edilir. Qeyddə verilmiş şərhin "Hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlər" fəslinin müvafiq maddələrində istifadə olunan "müharibə vaxtı" ifadəsinə şamil olunduğu göstərilə də, həmin şərhin Cinayət Məcəlləsinin 321.2-ci maddəsinin dispozisiyasına da tətbiq edilə biləcəyi barədə ümumi fikir mövcuddur.

27 sentyabr 2020-ci il tarixdən 10 noyabr 2020-ci tarixədək davam etmiş "Vətən Müharibəsi" dövründə hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxslərin əməlinin Cinayət Məcəlləsinin 321.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməsi ilə əlaqədar fikir ayrılığı mövcud deyil və bununla bağlı artıq istintaq və məhkəmə təcrübəsi formalaşmışdır.

Fikir ayrığına səbəb olan məsələ, 2016-cı il "Aprel döyüşləri" və 2020-ci il "Tovuz döyüşləri" zamanı hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxslərin əməllərinin Cinayət Məcəlləsinin 321.1. yaxud 321.2-ci maddəsi ilə tövsif edilib-edilməsi ilə bağlıdır.

Bəzi prokurorluq əməkdaşlarının mövqeyinə görə, 2016-cı il aprel və 2020-ci il Tovuz döyüşlərindən fərqli olaraq "Vətən Müharibəsi" daha uzun müddət davam etdiyindən, həmçinin, "Vətən Müharibəsi" gedişində ölkədə qismən səfərbərlik elan olunduğundan, yalnız "Vətən Müharibəsi" dövründə hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxslərin əməlləri Cinayət Məcəlləsinin 321.2-ci maddəsi ilə tövsif olunmalı, digər hallarda isə 321.1-ci maddə tətbiq olunmalıdır.

Lakin əgər əməlin "müharibə vaxtı" törədilib-törədilmədiyini müəyyən etmək üçün Cinayət Məcəlləsinin 328-ci maddəsinin qeydində verilmiş şərh əsas götürüləcəksə, nəzərə alınmalıdır ki, həmin maddədə "müharibə vaxtı"nın müəyyən edilməsi üçün döyüş əməliyyatlarının hansı müddət ərzində davam etməsi və bu zaman ölkə üzrə səfərbərliyin elan olunması zəruri

element kimi göstərilməmişdir. Belə olduqda, istər "Vətən Müharibəsi", istərsə də 2020-ci ilin "Tovuz döyüşləri" və 2016-cı ilin "Aprel döyüşləri" müddətində hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmış şəxslərin əməlinin Cinayət Məcəlləsinin 321.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməsi qanuni olar.

Müasir dövrdə hər bir ölkənin öz müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü və milli maraqlarını qoruya bilməsi üçün güclü və yüksək döyüş qabiliyyəti olan silahlı qüvvələrə malik olması zəruridir. Silahlı qüvvələrin gücü və döyüş qabiliyyəti onun ən müasir texnika və silah-sursatla təchiz olunması ilə yanaşı onun şəxsi heyətinin vaxtında və zəruri sayda komplektləşdirilməsindən də asılıdır. Hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçıran şəxslərin əməllərinə düzgün cinayət-hüquqi qiymət veriləməsi həm onların özlərinin, həm də, digər şəxslərin hərbi xidmətdən yayınmalarının qarşısının alınmasına ciddi profilaktik təsir göstərməklə, Silahlı Qüvvələrimizin şəxsi heyətinin komplektləşdirilməsində yarana biləcək problemlərin və çətinliklərin önəlməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Elşən Albəndov,
Prokurorluqda istintaqa nəzarət
idarəsinin rəis müavini
baş ədliyyə müşaviri

İstifadə olunan ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (27 noyabr 1995-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (1 sentyabr 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi (1 sentyabr 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
4. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi (1 mart 2016-cı il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
5. "Azərbaycan Respublikasında hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (10 iyun 1992-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
6. "Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (23 dekabr 2011-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
7. "Azərbaycan Respublikasında səfərbərlik hazırlığı və səfərbərlik haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (10 iyun 2005-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir).
8. "Hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırma, hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmə və fərarilik işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 1 noyabr 2001-ci il tarixli Qərarı.
9. İ.Ağayev "Cinayət hüququ. Xüsusi Hissə" (2018-ci il)
10. F.Səməndərov "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası (2021-ci il).
11. А.Бриллиантов "Комментарий к Уголовному Кодексу РФ" (2010-cu il).